

SLO-analyse

***Wijzer door de tijd* - Noordhoff**

© **Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede**

Alle rechten voorbehouden. Mits de bron wordt vermeld is het toegestaan om zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren dan wel op andere wijze te verveelvoudigen.

November 2005

1. Registratiedeel

Titel	Wijzer door de tijd
Volledige titel	<i>Wijzer door de tijd. Geschiedenismethode voor de basisschool</i>
Auteurs	Fenger, P. en K. Hoekstra (hoofdauteurs en eindredactie)
Uitgever	Noordhoff BV
	Postbus 342
	3990 CG HOUTEN
	Tel: 030 - 6383 441
	Fax: 050 - 5226 449
	E-mail: bao@noordhoff.nl
	Website: www.noordhoff.nl
Jaar van uitgave	1997
Omschrijving	<i>Wijzer door de tijd</i> is een geschiedenismethode voor groep 3 tot en met 8. De delen van groep 3 en 4 zijn een voorloper op de methode voor groep 5 tot en met 8. In groep 5 wordt de regressieve aanpak (steeds een stapje terug in de tijd) gehanteerd om aan te kunnen sluiten bij de belevingswereld van de kinderen. In de groepen 6, 7 en 8 wordt de leerstof chronologisch aangeboden.
Samenstelling	De methode <i>Wijzer door de tijd</i> bestaat per leerjaar (groep 5 tot en met 8) uit een handleiding (praktijkboek) voor de leerkracht, een leerlingenboek en een werkboek (verbruiksmateriaal). Daarnaast is er een algemene handleiding (Wegwijzer) bestemd voor alle leerjaren. Additioneel is bij de methode voor elke groep een Taalwijzer verkrijgbaar ter ondersteuning van taalzwakke leerlingen. Facultatief is het gebruik van de internetsite www.wijzer.wolters.nl voor actuele opdrachten. De voorloper (groep 3 en 4) bestaat per leerjaar uit een werkboek (verbruiksmateriaal) en een praktijkboek voor de leerkracht. Voor groep 1 en 2 is er ook een activiteitenmap De Kleine Wijzer. Voor een overzicht van alle onderdelen en de bijbehorende prijzen: zie www.leermiddelenplein.nl of kijk op de website van de uitgever www.noordhoff.nl of www.wijzer.wolters.nl .
Doelstellingen en uitgangspunten	De auteurs geven aan dat: "In de eerste plaats de belangstelling van de kinderen gewekt moet worden. Zij moeten zich, anders gezegd, gaan verwonderen en verbazen over het verleden. Het is de bedoeling dat ze vanuit die attitude vragen gaan stellen over het verleden, ernaar op zoek gaan en er zich een beeld van vormen." "Verder is het, samengevat, de bedoeling om de kinderen: - te helpen bij het leren ordenen van tijd. Dit moet leiden tot kennis van de chronologie; - inzicht te geven in het functioneren van menselijke samenlevingen, ook in andere werelden dan de Europese; - vanuit een gevoel van verwondering te brengen tot een onderzoekende houding; - de waarde te doen inzien van andere beschavingen dan alleen de westerse; - te interesseren voor de relatie mens en omgeving". De auteurs geven aan dat in de methode de kerndoelen een praktische uitwerking hebben gekregen. In de handleidingen wordt bij elke les het doel vermeld.
ICT	Op de internetsite <i>Wijzer door de actualiteit</i> (www.wijzer.wolters.nl) die bij de reeks methoden <i>Wijzer door...</i> is ontwikkeld staan opdrachten die aansluiten bij de actualiteit en verwijzingen naar relevante sites. Leerlingen kunnen hun mening geven op het prikbord. De internetlessen vormen een facultatief onderdeel van de methode. In de handleidingen staat aangegeven dat leerkrachten de methodetoetsen ook administratief kunnen verwerken met het computerprogramma van het Cito Leerlingvolgsysteem. De bestanden zijn voor gebruikers van de methode gratis verkrijgbaar bij de uitgeverij. Ook wordt aangegeven dat de toetsresultaten met de programma's van ESIS-T en ESIS-B van

Titel	Wijzer door de tijd			
	het Onderwijskundig Automatiseringsbureau (OAB) verwerkt kunnen worden. De toetsdefinities van de methode worden door OAB meegeleverd.			
Kostenplaatje	Het kostenplaatje geeft een indicatie van de kosten uitgaande van acht groepen met 25 leerlingen per groep. 'Kosten eerste aanschaf' betreft het gebruiks- en verbruiksmateriaal bij de aanschaf van de volledige methode in het eerste jaar. 'Jaarlijkse kosten' betreft de kosten van de verbruiksmaterialen in de volgende jaren. Niet doorberekend zijn eventuele kopieerkosten. 'Additioneel materiaal' betreft de kosten van extra materialen. Voor de antwoordenboeken is één exemplaar per vijf leerlingen berekend. Kortingsregelingen van de uitgever zijn bij het kostenplaatje niet meegenomen. Peildatum voor dit kostenplaatje is november 2005. Voor een overzicht van de kosten van de methode zie www.leermiddelenplein.nl of kijk op de website van de uitgever www.noordhoff.nl of www.wijzer.wolters.nl .			
	<i>Naam methode</i> <i>Wijzer door de tijd</i>	<i>Kosten eerste aanschaf</i>	<i>Jaarlijkse kosten</i>	<i>Additioneel materiaal</i>
	25 leerlingen	€ 5.156,25	n.v.t.	€ 380,00
Overige informatie	De methode is beschreven in de publicatie Naast elkaar geschiedenis (Edux onderwijsadviseurs, 2000). In de serie methoden Wijzer door... zijn ook Wijzer door de wereld (aardrijkskunde) en Wijzer door de natuur verschenen. Methoden zijn zowel in combinatie als afzonderlijk te gebruiken.			

2. In hoeverre wordt aan de kerndoelen (versie herziening 2006) voldaan?

Toelichting op de nieuwe kerndoelen

Bij het analyseren van de methoden Geschiedenis op de kerndoelen is door het projectteam van de Gids voor onderwijsmethoden uitgegaan van de versie herziening kerndoelen 2005. De herziene kerndoelen zijn in de Tweede Kamer behandeld, maar nog niet vastgesteld. In de herziene kerndoelen 2005 wordt gesproken over het leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld', kennisgebied 'tijd'. Bij de vorming van een wereldbeeld in tijd gaat het om het ontwikkelen van een historisch wereldbeeld. Dat betekent dat leerlingen kennis hebben van historische verschijnselen in delen van de wereld en van chronologie. Leerlingen leren hun wereldbeeld (over henzelf en de wereld), aan de hand van actuele onderwerpen voortdurend 'bij de tijd' te brengen. Dit alles waar mogelijk in samenhang met andere onderwishaoudens binnen het leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en inhouden uit andere leergebieden. Omdat onze staatsinrichting moeilijk los te zien is van haar wordingsgeschiedenis en omdat 'historisch' gezien de staatsinrichting altijd een onderdeel is geweest van geschiedenismethodes, is dit kerndoel ook meegenomen bij kerndoelanalyse. Het verschil met de kerndoelen van 1998 is in de eerste plaats het aantal kerndoelen, daarnaast zijn de kerndoelen algemener geformuleerd.

Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld - onderdeel tijd

Voor het leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld – Tijd' de volgende kerndoelen geformuleerd:

(51) De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijndeling te hanteren.

(52) De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken:

- Grieken en Romeinen
- Monniken en ridders
- Steden en staten
- Ontdekkers en hervormers
- Regenten en Vorsten
- Pruiken en revoluties

- Burgers en stoommachines
- Wereldoorlogen
- Televisie en computer

(53) De leerlingen leren over de belangrijkste historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Analyseresultaten kerndoelen

Met betrekking tot de kerndoelen voldoet de methode *Wijzer door de tijd* aan alle kerndoelen.

3. In welke kerninhouden worden de kerndoelen in de methode uitgewerkt?

Toelichting

Om aan te kunnen geven op welke wijze methoden de kerndoelen concretiseren is door SLO een nadere uitwerking van de kerndoelen in kerninhouden (indicatoren en specificaties) gemaakt. Bij de uitwerking is ook de tekst van de karakteristiek bij het vakgebied meegenomen. Er is getracht de kerninhouden zo zorgvuldig mogelijk te formuleren. Deze uitwerking is gemaakt in overleg met de Inspectie van het Onderwijs.

Overzicht van aangetroffen kerninhouden

De methode *Wijzer door de tijd* voldoet aan alle, door SLO uitgewerkte kerndoelen in kerninhouden (indicatoren en specificaties). In de scoretabel is aangegeven welke kerninhouden en specificaties in *Wijzer door de tijd* aan de orde komen.

Kerndoel	Specificaties	Score
51. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.	51.1 leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen	■
	51.2 leren hanteren van tijd en tijdsaanduidingen	■
52. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken:	52.1 jagers en boeren	■
	52.2 Grieken en Romeinen	■
	52.3 monniken en ridders	■
	52.4 steden en staten	■
	52.5 ontdekkers en hervormers	■
	52.6 regenten en vorsten	■
	52.7 pruiken en revoluties	■
	52.8 burgers en stoommachines	■
	52.9 wereldoorlogen	■
	52.10 televisie en computer	■
53. De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.	53.1 leren over belangrijke historische personen uit de Nederlandse geschiedenis	■
	53.2 leren over belangrijke historische gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis	■

4. Welke tijdvakken en thema's komen aan bod, op welke manier gebeurt dat en is er samenhang?

Welke tijdvakken en thema's komen aan bod?

Wijzer door de tijd beperkt zich niet alleen tot het verleden van Nederland, maar richt zich ook op de omringende wereld. De volgende onderwerpen/ thema's komen aan de orde:

Groep 3: hier woon ik; ik ben vrij; aan het werk; op reis; wat eet jij?; en kijk je mee?

Groep 4: zo wonen wij; vrije tijd; aan het werk; op reis; wat eet jij?'en in het museum.

Groep 5: het historisch tijdsbesef wordt verder ontwikkeld. Daarvoor wordt uitgegaan van de geschiedenis van het kind zelf, van zijn familie en zijn naaste omgeving. Steeds wordt vanuit het recente verleden een stap terug gedaan naar de tijd langer geleden. Ook wordt via thema's als wonen, de school, een kasteel en communicatie aandacht geschonken aan personen en ontwikkelingen in verschillende historische maatschappijvormen.

Groep 6: de prehistorie, de Romeinse tijd, leefwijze van de Friezen en de Batavieren en de Middeleeuwen. Hierbij komen de ordening in maatschappijvormen (nomadisch, agrarisch en agrarisch-stedelijk) aan de orde. Ook het rijk van Karel de Grote, de kerstening van Europa en de kruistochten komen aan de orde.

Groep 7: zestiende en zeventiende eeuw met: de ideeën die hebben geleid naar de nieuwe tijd (humanisme en Renaissance; Reformatie of hervorming; ontdekkingsreizen), de Tachtigjarige oorlog, het ontstaan van de Republiek der zeven Verenigde Nederlanden, de Gouden Eeuw (handel, kunst en wetenschap). De achttiende eeuw: de gevolgen van de ontdekkingsreizen met aandacht voor China, India, Afrika en Amerika, het ontstaan van de Verenigde Staten, de Franse revolutie en de ontwikkelingen daarna in Nederland.

Groep 8: de nieuwste geschiedenis: negentiende en eerste helft van de twintigste eeuw met: de koningen van Oranje, industrialisatie, stemrecht en emancipatie, de Eerste en Tweede Wereldoorlog. De tweede helft van de twintigste eeuw met: de wereld na 1945, de Koude Oorlog, de jaren zestig, de multiculturele samenleving, de Rechten van de mens, het bestuur van Nederland en Europa en 'een blik in de toekomst'.

Op welke manier gebeurt dat?

Voor groep 3 en 4 maakt de methode gebruik van tijdlijnen om het chronologische verloop van gebeurtenissen inzichtelijk te maken. In groep 5 wordt de regressieve aanpak (steeds een stapje terug in de tijd) gehanteerd om aan te kunnen sluiten bij de belevingswereld van de kinderen.

In de groepen 6, 7 en 8 wordt de leerstof chronologisch aangeboden.

Het ontwikkelen van historisch denken is herkenbaar in de methode. In de handleiding komen alle stappen (ontmoeten en beleven; het oproepen van voorkennis, beelden, oordelen en vooroordelen, door aan te sluiten bij wat leerlingen al weten, denken, willen, voelen en doen; waarnemen; benoemen en beschrijven; verklaren; herkennen en toepassen; betekenis verlenen aan) aan de orde.

Bij het behandelen van de thema's wordt er af en toe een vergelijking gemaakt met de wereldgeschiedenis. In de handleiding vindt de leerkracht onder het kopje 'extra activiteiten', 'achtergrondinformatie' of 'verdiepingsopdrachten' informatie of lessuggesties die de leerstof relateert aan de wereldgeschiedenis. Door middel van de verdiepingsopdrachten leren kinderen verbanden zien tussen het verleden en heden.

Is er sprake van samenhang?

In *Wijzer door de tijd* zijn raakvlakken te herkennen met andere leergebieden, zoals techniek, taal, kunstzinnige oriëntatie en met educaties, zoals verkeers- en ontwikkelingseducatie. De auteurs van de methode willen ook samenhang aantonen tussen politieke, sociaal-economische en culturele geschiedenis. Daartoe zijn voor iedere groep (5 tot en met 8) twee thema's opgenomen. Deze thema's bieden uitbreiding van de basisleerstof. Deze thema's kan een leerkracht op ieder gewenst moment inzetten. De leerkracht kiest zelf de werkwijze en maakt een keuze uit de activiteiten. In de handleidingen wordt aandacht besteed aan omgevingsgeschiedenis. Zo zijn bij de verdiepingslessen

Er-op-uitopdrachten waarin de leerlingen op zoek kunnen gaan naar het verleden in de eigen omgeving. Ook staan in de algemene handleiding summier enkele suggesties.

Verder worden er in de handleiding verdiepingsopdrachten gegeven voor het leggen van een relatie met de actualiteit. Na de laatste toets van elk thema staat er onder het kopje 'verdieping' een opdracht met een link tussen heden en verleden. Ook is een verwijzing naar een actuele methodesite. Op de internetsite Wijzer door de actualiteit (www.wijzer.wolters.nl), die bij de reeks methoden Wijzer door...is ontwikkeld, staan opdrachten die aansluiten bij de actualiteit en verwijzingen naar relevante sites.

Legenda:

- = aanwezig
- ▣ = gedeeltelijk aanwezig
- = niet aanwezig
- n.v.t. = niet van toepassing

1.	De methode werkt aan het ontwikkelen van een historisch denken:	
1.1	ontmoeten en beleven	■
1.2	het oproepen van voorkennis, beelden, oordelen en vooroordelen, door aan te sluiten bij wat leerlingen al weten, denken, willen, voelen en doen	■
1.3	waarnemen, benoemen en beschrijven	■
1.4	verklaren	■
1.5	herkennen en toepassen	■
1.6	betekenis verlenen	■
2.	Er wordt een relatie gelegd met andere leergebieden:	
2.1	oriëntatie op samenleving	■
2.2	oriëntatie op ruimte	■
2.3	oriëntatie op natuur en techniek	■
2.4	kunstzinnige oriëntatie	■
2.5	Nederlandse taal	■
2.6	rekenen/wiskunde	■
2.7	educaties	■
3.	Er wordt een relatie gelegd met de actualiteit:	
3.1	methode geeft suggesties	■
3.2	er wordt verwezen naar een methodesite	■

5. Hoe is de leerstof geordend?

Voor groep 3 en 4 maakt de methode gebruik van tijdlijnen om het chronologische verloop van gebeurtenissen inzichtelijk te maken. In groep 5 wordt de regressieve aanpak (steeds een stapje terug in de tijd) gehanteerd om aan te kunnen sluiten bij de belevingswereld van de kinderen. In de groepen 6, 7 en 8 wordt de leerstof chronologisch aangeboden.

Voor de groepen 3 en 4 zijn er zes thema's die verspreid over het schooljaar aangeboden kunnen worden. De thema's zijn niet gebonden aan een bepaalde periode.

In groep 5 bevat de methode leerstof voor 36 weken verdeeld over negen hoofdstukken met vier lessen van elk 45 minuten. Iedere week wordt één geschiedenisles gegeven. De eerste drie lessen zijn basislessen en de vierde les is een toetsles. Aan het eind van iedere basisles staat een aantal extra activiteiten waarmee de basisles met maximaal 20 minuten is uit te breiden. In groep 6, 7 en 8 bevat de methode per leerjaar zes hoofdstukken met elk zes lessen en twee 'terugblik-hoofdstukken'

van twee lessen. Iedere les duurt een uur. De eerste drie lessen van een hoofdstuk zijn basislessen en de vierde les is een toetsles. Les 5 en 6 bieden herhaling en verdieping voor de leerlingen die respectievelijk onvoldoende en voldoende scoorden bij de toets. Na hoofdstuk 3 en na hoofdstuk 6 volgt een terugblikles met een toets(les). Daarmee kijken de kinderen terug op de leerstof van het afgelopen half jaar. In de groepen 6, 7 en 8 wordt daarmee 40 uur per jaar geschiedenis gegeven. Aan het eind van elke basisles staat een aantal activiteiten waarmee de basisles met maximaal 30 minuten is uit te breiden.

Tabel leerstofordening

1.	De ordening van de onderwijshouden over de leerjaren heen is:	
1.1	aan de hand van thema's	■
1.2	aan de hand van de tien tijdvakken	■
1.3	anders	□
2.	De gekozen onderwijshouden komen over de leerjaren heen:	
2.1	eenmalig aan bod	■
2.2	meerdere keren aan bod	■
2.3	elk leerjaar aan bod	□
3.	De gekozen onderwijshouden worden over de leerjaren heen behandeld van:	
3.1	dichtbij naar veraf in de tijd (van heden naar verleden)	□
3.2.	veraf naar dichtbij in de tijd (van verleden naar heden)	■
3.3	nabij naar verder weg in plaats (van nabij naar verder weg)	■
3.4	verder weg naar nabij in plaats (van verder weg naar nabij)	□
4.	De gekozen onderwijshouden zijn binnen een hoofdstuk geordend van:	
4.1	algemeen naar bijzonder	■
4.2	bijzonder naar algemeen	□
4.3	dichtbij naar veraf in tijd: van heden naar verleden	□
4.4	dichtbij naar veraf in plaats: van nabij naar verder weg	■

Tabel onderwijstijd

Onderwijstijd	In iedere groep komen zes thema's (blokken) aan de orde. Voor groep 3 en 4 is elk thema in twee lessen uitgewerkt. Voor groep 5 tot en met 8 zijn de thema's uitgewerkt in zes lessen waarvan de zesde de toetsles is.			
	<i>geschiedenis: Wijzer door de tijd</i>	groep 3 en 4	groep 5	groep 6 tot en met 8
	Minimale onderwijstijd (in uren)	12 uur	28 uur	33 uur
	Maximale onderwijstijd (in uren)	12 uur	28 uur	33 uur
	Aantal weken per jaar	-	36	36
	Aantal blokken per jaar	6	6	6
	Aantal lessen per jaar	12	36	36
	Aantal lessen per week	-	1	1
Lesduur (in minuten)	60 minuten	50 minuten; toetsles: 30 minuten	60 minuten; toetsles: 30 minuten	

6. Hoe vindt instructie plaats?

De lessen bestaan vaak uit een inleiding met een verhaal of een klassengesprek. Daarna komt de behandelde lesstof aan de orde. Van daaruit wordt de overstap gemaakt naar de (zelfstandige) verwerking in het werkboek en volgt er als afsluiting een nabespreking. Maar er zijn ook andere lesindelingen mogelijk: soms wordt er gestart met het lezen van een tekst. De lesopbouw heeft kenmerken van het Directe Instructie-model:

- terugblik of oriëntatie
- lezen van tekst en behandelde theorie
- (zelfstandige) verwerking in het werkboek
- nabespreking.

De stappen inoefening en vooruitblik, zoals die ook in het Directe Instructie-model staan, komen in geen enkele les aan de orde.

Ter ondersteuning van de instructie wordt in de handleiding onder het kopje 'achtergrondinformatie', bij ieder hoofdstuk, aanvullende informatie gegeven om het onderwerp te verduidelijken. Er worden aanwijzingen gegeven voor het variëren van de instructie.

In de groepen 5 tot en met 8 zijn alle lessen om en om leerkrachtgebonden lessen en zelfwerkzaamheidslessen. In groep 5 zijn er per hoofdstuk twee leerkrachtgebonden lessen en twee lessen waarin de leerlingen zelfstandig werken. In groep 6, 7 en 8 zijn per hoofdstuk drie leerkrachtgebonden lessen en drie lessen waarin de leerlingen zelfstandig werken. In alle groepen zijn de lessen om en om leerkrachtgebonden en zelfstandig te maken.

De opbouw van de leerkrachtgebonden lessen is wisselend; verschillende leeractiviteiten kunnen aan de orde komen. De eerste les van elk hoofdstuk begint met het voorlezen van een verhaal. Een basisles eindigt altijd met ongeveer 20 minuten (groep 8: 30 minuten) opdrachten maken en bespreken. De toetsles begint met het doornemen van de samenvatting (groep 5 tot en met 7) of het studieschema (groep 8). Daarna wordt de toets gemaakt en tot slot volgt het bespreken van de toets en een afsluitende activiteit. Voor groep 6, 7 en 8 wordt hierbij een tijdbalkopgave gemaakt in het werkboek.

Zelfstandig werken is volgens de auteurs een wezenlijk onderdeel van *Wijzer door de tijd*. In het praktijkboek (de docentenhandleiding) wordt met een pictogram aangegeven welke lessen leerkrachtgebonden zijn en welke lessen door de leerlingen zelfstandig doorgewerkt kunnen worden. Een zelfstandig werken les begint met een introductie, waarna de kinderen zelf de teksten doorlezen en de bijbehorende opdrachten maken. Tijdens de momenten en lessen van zelfstandig werken maken de leerlingen gebruik van het leerlingenboek voor de teksten en van het werkboek voor de bijbehorende opdrachten. Zowel in het leerlingenboek als in het werkboek staan in kadertjes de bijbehorende bladzijden uit de andere methodeonderdelen aangegeven. Het is de bedoeling dat de leerkracht de antwoorden bespreekt met de leerlingen. De antwoorden staan in de handleiding.

1.	De methode hanteert het volgende model voor instructie:	
1.1	directe instructie	■
1.2	probleemgestuurde instructie	□
1.3	ontdekkend leren	□
2.	De methode:	
2.1	geeft aanwijzingen voor het variëren van de instructie	■
2.2	is geschikt voor combinatie groepen	■
2.3	kent leerkrachtafhankelijke en leerkrachtonafhankelijke lessen	■

3.	De methode hanteert de volgende groeperingsvorm:	
3.1	klassikaal leren	■
3.2	samenwerkend leren	■
3.3	zelfstandig leren	■

7. Hoe vindt verwerking plaats?

Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van het werkboek. De leerlingen gaan, na bijvoorbeeld een korte uitleg, hier zelfstandig mee aan het werk. De schriftelijke verwerking gebeurt in het werkboek; afwisselend individueel of samenwerkend.

De opdrachten variëren van open tot gesloten vragen en van invulopdrachten tot rubriceer- en combinatieopdrachten. Verder komen ook voor beeldende werkvormen, analyseopdrachten, associatieopdrachten en gespreksvormen.

Bij de instructie en verwerking wordt gebruik gemaakt van diverse typen informatiedragers, zoals: leerteksten, verhalen, kaarten, tekeningen, foto's en schema's.

1.	De methode kent binnen de subdomeinen variatie in type opdrachten:	
1.1	open opdrachten	■
1.2	gesloten opdrachten	■
1.3	invulopdrachten	■
1.4	rubriceeropdrachten	■
1.5	combinatieopdrachten	■
1.6	analyseopdrachten	■
1.7	associatieopdrachten	■
1.8	dramatische werkvormen	■
1.9	gespreksvormen	■
1.10	beeldende werkvormen	■
2.	De methode gebruikt de volgende type informatiedragers:	
2.1	verhalen	■
2.2	leerteksten	■
2.3	kaarten	■
2.4	tekeningen	■
2.5	foto's	■
2.6	schema's	■
2.7	tabellen	■
2.8	multimedia	□
3.	De methode hanteert de volgende groeperingsvorm:	
3.1	klassikaal leren	■
3.2	samenwerkend leren	■
3.3	zelfstandig leren	■

8. Zijn er aanwijzingen voor het gebruik van combinatieklassen?

Door de vaste afwisseling van leerkrachtgebonden lessen en lessen waarin de leerlingen zelfstandig werken is de methode te gebruiken in combinatiegroepen. Zowel in de wegwijzer als in de jaargroephandleidingen staat in een schema aangegeven hoe met *Wijzer door de tijd* in combinatieklassen gewerkt kan worden. Opeenvolgende leerjaren bevatten steeds één gezamenlijk

thema waardoor beide groepen aan hetzelfde thema kunnen werken. De opbouw van de leerkrachtgebonden lessen is wisselend; verschillende leeractiviteiten kunnen aan de orde komen.

1.	De methode:	
1.1	geeft aanwijzingen voor het variëren van de instructie	■
1.2	is geschikt voor combinatiegroepen	■
1.3	kent leerkrachtafhankelijke en leerkrachtonafhankelijke lessen	■
2.	De methode hanteert de volgende groeperingsvorm(en):	
2.1	klassikaal leren	■
2.2	samenwerkend leren	■
2.3	zelfstandig leren	■

9. Op welke wijze vindt evaluatie plaats?

In *Wijzer door de tijd* is per hoofdstuk een toets opgenomen, waarin de basisstof wordt getoetst. Ook bij de terugbliklessen (leerstof van het afgelopen half jaar) in de groepen 6, 7 en 8 is een toets. De toetsen zijn als kopieerbladen opgenomen in de handleidingen. In deze handleidingen staan ook de antwoorden vermeld en wordt een voorstel voor normering gegeven.

Voor het registreren van de toetsresultaten kan gebruikt gemaakt worden van computerprogramma's van het Cito Leerlingvolgsysteem en van ESIS-T en ESIS-B. In de methode zelf zijn geen registratiemogelijkheden opgenomen. Voor leerlingen die de toets onvoldoende hebben gemaakt volgt een herhalingsles met opdrachten die verwijzen naar de illustraties uit de basislessen en het opnieuw lezen van de samenvatting. De leerkracht kan vervolgens mondeling de kennis toetsen of nogmaals de schriftelijke toets afnemen. De overige leerlingen maken een keuze uit verdiepingsopdrachten.

1.	Toetsing van de door de methode geformuleerde doelen vindt plaats door:	
1.1	schriftelijk	■
1.2	mondeling	☐
1.3	anders	☐
2.	Frequentie van toetsing is:	
2.1	na elk hoofdstuk of blok	■
2.2	twee of drie keer per jaar	☐
2.3	anders	☐
3.	De volgende type vragen worden gehanteerd bij de toetsing van de behandelde leerstof:	
3.1	kennisvragen	■
3.2	inzichtvragen	■
3.3	toepassingsvragen	■
3.4	vaardigheden	■
4.	De toetsen sluiten aan bij de behandelde leerstof:	
4.1	ja	■
4.2	nee, niet alle leerstof wordt getoetst	☐
4.3	nee, er wordt ook niet behandelde leerstof getoetst	☐
5.	De verrijkingstof wordt ook getoetst.	☐

6.	De toetsresultaten zijn aanleiding om te differentiëren in:	
6.1	aanbod/inhoud	☐
6.2	doelen	☐
6.3	instructie	☐
6.4	verwerking	☐
7.	De methode biedt hulp bij het registreren van de toetsresultaten.	☒
8.	Er wordt een normering gegeven bij de toetsen.	☒

10. Hoe wordt er rekening gehouden met verschillen tussen leerlingen?

Vanaf groep 6 wordt in de methode *Wijzer door de tijd* het BHV-model gehanteerd. De eerste drie lessen en de toets zijn de basisstof. Afhankelijk van het resultaat van de toets gaat een leerling verder met herhalingsstof en/ of verdiepingsstof. De herhalingsstof staat in het werkboek. De opdrachten zijn door nummertjes gekoppeld aan illustraties uit het leerlingenboek.

Na hoofdstuk 3 en hoofdstuk 6 volgt een terugblikles. In die les worden de hoofdlijnen en kernpunten van de voorgaande hoofdstukken herhaald. Dit is een extra middel om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk kinderen de basisstof onder de knie krijgen.

Kinderen die de toets voldoende hebben gemaakt gaan door met de verdiepingsopdrachten. Deze staan op kopieerbladen die opgenomen zijn in de handleiding. Er zijn vijf verschillende soorten opdrachten: docu-opdrachten (informatie zoeken, bestuderen en interpreteren); actua-opdrachten (met behulp van krant, televisie en internet); boekenopdrachten (maken van boekverslag van verhalende geschiedenislectuur); creatieve opdrachten (op een creatieve manier de stof verwerken, bijvoorbeeld een reisfolder maken over het oude Rome) en er-op-uitopdrachten (rond omgevingsgeschiedenis). Bij elk hoofdstuk staan in totaal twaalf opdrachten. Bij de docu-opdrachten worden drie niveaus onderscheiden. Bij opdrachten met een ster worden titels van documentatiemateriaal gegeven. Dit geldt ook voor opdrachten met twee sterren maar hierbij heeft de opdracht ook een vergelijkend element. Bij de opdrachten met drie sterren moeten de leerlingen zelf op zoek gaan naar geschikte bronnen.

In *Wijzer door de tijd* zijn alle teksten gecontroleerd met de CLIB-leesindex van het Cito. Vrijwel alle teksten zijn geschikt voor de gemiddelde leerling. Daar waar dit niet het geval is, worden in de handleiding aanwijzingen gegeven voor extra uitleg.

1.	De methode biedt mogelijkheden voor zwakkere leerlingen om goed met het leerstofaanbod om te kunnen gaan.	☒
2.	Er is variatie in aanbod en/of inhoud:	
2.1	er wordt verrijkingsstof aangeboden	☒
2.2	er zijn verrijkingsvragen	☐
3.	Er zijn aanvullende doelen bij de verrijking geformuleerd:	
3.1	Er zijn aanvullende doelen bij de verrijking geformuleerd, per leerjaar	☐
3.2	Er zijn aanvullende doelen bij de verrijking geformuleerd, per hoofdstuk/ blok	☐
4.	De methode geeft aanwijzingen voor het variëren van de instructie.	☒
5.	Er is variatie in de verwerking van de leerstof:	
5.1	verschil in soorten verwerkingsopdrachten	☒
5.2	verschil in niveau van de verwerkingsopdrachten	☐
5.3	verschil in tempo waarin de opdrachten worden gemaakt	☐
5.4	verschil in het aantal opdrachten	☐
6.	De verrijkingsstof wordt ook getoetst.	☐

7.	De toetsresultaten zijn aanleiding om te differentiëren in:	
7.1	aanbod/inhoud	☐
7.2	doelen	☐
7.3	instructie	☐
7.4	verwerking	☐

11. Hoe ziet de methode eruit?

Materiaal	Formaat (b x h)	Uitvoering	Presentatie
<i>leerkracht</i>			
Wegwijzer (algemene handleiding)	29,5 x 21 cm	Niet geplastificeerd en slappe kaft, geniet	Buitenzijde in kleur, voorzien van illustraties. Binnenzijde in kleur, voorzien van illustraties.
handleiding	29,5 x 21 cm	Niet geplastificeerd en slappe kaft, geplakt	Buitenzijde in twee steunkleuren voorzien van illustraties. De voorlopers 3 en 4 onderscheiden zich in kleur van de andere delen (5 tot en met 8). Binnenzijde: zwart-wit.
Materiaal	Formaat (b x h)	Uitvoering	Presentatie
<i>leerling</i>			
lesboek	22 x 22 cm.	Geplastificeerd, harde kaft, gebonden	Buitenzijde in kleur, voorzien van illustraties. Binnenzijde: kleur, geïllustreerd (foto's en tekeningen).
werkboek	26 x 19 cm.	Niet geplastificeerd en slappe kaft, geniet	Buitenzijde: twee steunkleuren, voorzien van illustraties. Binnenzijde: tekst en illustraties in twee steunkleuren.

12. Welke informatie staat er in de handleiding?

Het praktijkboek bevat vier onderdelen:

1. Algemene inleiding;
2. Lesbeschrijvingen, met achtergrondinformatie en praktische aanwijzingen;
3. Antwoorden bij werkboeken, toetsen en herhalingsopdrachten;
4. Kopieerbladen: toetsen, tipbladen en verdiepingsopdrachten

Bij de lesbeschrijvingen begint elk thema met achtergrondinformatie waarin extra informatie over de lesstof staat beschreven. Dan volgt er een informatieblok waarin terug te lezen is: het leerdoel van de les, de activiteiten (met tijdsduur); het materiaal, eventuele aandachtspunten en de historische begrippen en personen die aan bod komen in de les. In de lesbeschrijving staan suggesties voor het behandelen van de leeractiviteiten.

13. In hoeverre is er aandacht voor multiculturele thema's?

Op de voorkant van de werkboeken en de lesboeken staan kinderen van verschillende nationaliteiten afgebeeld. De methode behandelt niet alleen de vaderlandse geschiedenis maar ook de geschiedenis van andere culturen en gebieden. Hierbij gaat het er ook om dat de kinderen waarde leren

onderkennen van de verschillende culturen in onze eigen multiculturele samenleving. Kennisname van andere wereldgodsdiensten horen hier ook bij.

In groep 8 wordt onder andere gekeken naar de Tweede Wereldoorlog. Ook de contractarbeiders worden in dit leerjaar besproken.

14. In hoeverre is er aandacht voor de rolverdeling tussen mannen en vrouwen?

Het rollenverschil is niet in de illustraties te zien. Zowel mannen als vrouwen doen huishoudelijk werk: staan in de keuken, verzorgen andere mensen, staan in de winkel of zorgen voor het voedsel. In het laatste thema van groep 8 komen de rolpatronen aan bod. Er zijn geen hoofdstukken of lessen die specifiek aandacht besteden aan de rollen van mannen en vrouwen.